

Розділ 5 СУЧАСНА ІСТОРІЯ (XX–XXI ст.)

ЗАЙЦЕВ Максим,
здобувач IV курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Одеського національного університету
імені І.І. Мечникова.
Науковий керівник – к. і. н., доц. Снявська О. О.

ГЕНЕАЛОГІЯ У ВИМІРІ АНТРОПОНІМІКИ (ПРИКЛАД С. ШЕЛУХИНА)

У роботі було проаналізовано псевдонімії С.П. Шелухина у сфері генеалогії його роду. Додатково проведено систематизацію та осмислення усіх відомих його антропонімів з боку його життя й діяльності. Також виявлені внутрішні та зовнішні чинники до застосування та утворення даних найменувань у історичному контексті.

У галузі історичних досліджень ономастика посідає доволі значуще місце, що є дуже справедливим зі сторони одночасної лаконічності та багатовимірності, що надають основні об'єкти її вивчення – імена й назви. Через свої специфіки, таке її відгалуження як антропоніміка є дуже важливим для автора у сферах його наукового інтересу, таких як біографістика та просопографія. Дана дисципліна у синергії із вказаними студіями дає можливість глибокого характеризування історичного та інтимного контексту в якому перебувають та яким є досліджуванні особистості. Відповідно до вищезазначеного ми пропонуємо розглянути впливи генеалогії на псевдонімію, як категорію антропоніміки, на прикладі персони Сергія Павловича Шелухина – активного українського політичного, громадського й наукового діяча кінця XIX – початку XX ст.

Задля повнішого аналізу автор надає біографічні відомості про даного персонажа. Він народився 6 (19) жовтня 1864 р. у селі Деньги Золотоніського повіту Полтавської губернії (нині Золотоніський район, Черкаської області) [6; 14, с.181]. Освіту здобував спочатку вдома, потім у Лубенській класичній гімназії, яку закінчив у 1883 році, а також у Києві в Імператорському університеті Святого Володимира, спочатку як математик, але завершив його як юрист у 1888 р. Саме там він і розпочинає свою мистецьку й наукову діяльність

як член громадівського руху. Через брак грошей змушений був працювати й до 1899 р. він займався більш активною юридичною практикою у Єлисаветграді, Кам'янці-Подільському та Кишиневі. З 1902 до 1917 р., найдовше з інших місць його перебування на теренах України, він буде працювати прокурором, суддею та вчителем права в Одесі [5]. Саме тут він розпочне свою найактивнішу наукову (особливо історичну) та громадсько-політичну діяльність. З 1917 р. розбудовував українську державність спочатку в Одесі, а потім вже й у Києві як міністр, виконувач обов'язків міністра, дипломат, генеральний суддя і сенатор. На жаль, вже з 1921 р, коли українська державність була придушена більшовицькою навалою та внутрішніми чварами, С. Шелухин опинився в еміграції, де до своєї смерті у 1938 р. займався науково-освітньою діяльністю в Українському вільному університеті, переважно на теренах Чехословацької республіки [6].

Беручи до уваги життєвий шлях пана С. Шелухина, ми зазначаємо, що в нього існувало близько 17-18 псевдонімів [7]. Трохи відхиляючись від основного напрямку нашої праці, хотілося би зазначити, відповідно до вивченої літератури [8, 9, 11] автор надає таке визначення категорії псевдонім [8] — це особливий антропонім який був вигаданий та використаний за власним бажанням з метою конспірації (через особистісні, політичні чи юридичні причини) [8, с. 215; 9], але зі збереженням авторства певної персони чи групи осіб, які є учасниками специфічної спільноти. Відповідно до цього означення одразу треба зазначити, що пан Шелухин використовував псевдоніми як громадський діяч, поет, науковець юрист та історик [14, с. 181]. Потреба їх використання випливає з політичних умов життя у Російській імперії, з цих же причин вони й використовувалися з приблизно з 1883 по 1917 рр., хоча деякі роботи він публікував і під своїм справжнім ім'ям у формі «Сергій Шелухин» українською мовою та подібно до цього російською [3; 4]. Така велика кількість найменувань даного виду характеризувалася загальними тенденціями, що вирували у громадсько-політичному житті Австро-Угорської та Російської імперій [7; 9], а особливо в представників підкорених народів та нових ідеологій у проміжок часу з кінця XIX й до початку XX ст.

Відповідно до особливостей псевдонімів С. Шелухина автор виділяє їх у 6 груп, відповідно: 1) автонімічні криптоніми (С.Ш.; Ше-ин, С.; Ше-хин, С.; Шехін, С.; Ш-хин, С. [7; 12, с. 25]) – вони вигадані з використанням справжнього імені автора за допомогою виділення перших літер імені й прізвища, а також синкопи, тобто відкидання середини прізвища; 2) ойконімічні псевдоніми (Денезький; Полтавець, С. [7; 13, с. 356]) – пов'язані в першу чергу з місцем народження С. Шелухина, Денезький як той що з села Деньги, а Полтавець, бо

вказане раніше село знаходилося тоді у складі полтавської губернії [1; 5; 6]; 3) гетероніми (Просвітянин; Просвітянин, С. [2; 7; 12, с. 20]) – використовувалися при написанні робіт однієї тематики, пов'язані з просвітницькою діяльністю та роботою Наддніпрянських «Просвіт» [2]; 4) фреонім (Крутій Вертійович [7; 10, с. 32]) – пов'язаний з вдачею розглядаємої персони, а точніше з його хитрістю й нервовістю [10, с. 32]; 5) апелятивні псевдоніми (Учитель; Чміль; Подорожній [7]) – загальні назви, вони використовувалися хаотично, але вказують на життєві обставини пана Шелухина, так Учитель натякає на те, що він працював вчителем права в одеських закладах освіти [6], Чміль – на його любов до бджолярства, яким професійно займався його старший син [5; 6], а Подорожній – на життя після закінчення університету та фахові особливості його роботи [4; 5; 6]; 6) генеалогічні або патронімічні псевдоніми (С.П.; П-ко, С.; П-ко, Сергій; Павленко, Сергій; Кондратенко, С. [7; 12, с. 18-19; 13, с. 356]). Щодо останньої групи, то на них як основний предмет даного дослідження треба зупинитися трішки детальніше. Спершу хотілося б зазначити, що вони є найбільш вживаними у його творчому доробку. Але й тут треба невелика виноска про те, що їх теж можна поділити на дві підгрупи і якраз перша, що є найбільш вживана, утворена із різних метаморфоз псевдоніма «Сергій Павленко». Ці трансформації подібні до тих, що були названі при розгляді автонімічних криптонімів (1 група), тобто виділення перших літер та використання синкопи. Але повертаючись до повної форми цього псевдоніма, що складається з двох онімів, то один вказує на справжнє ім'я, а другий утворений з імені батька пана Шелухина у формі українського патронімічного прізвища із додаванням суфікса -енк-, що за своїм значенням ідентичне імені по батькові – Павлович. Щодо другої підгрупи, що складається з одного псевдоніма – «Кондратенко, С.» [7], то тут все трошки глибше і пов'язано воно із генеалогічними дослідженнями С. Шелухина щодо свого роду. Треба одразу зазначити дивлячись на особливості часу в який він жив, то даний інтерес у нього був не із цікавості, а з цілковитої обов'язковості, що впливала із потреби доводити своє дворянське походження, що він якраз у 1902 р. в Одесі й довів [6; 14]. За тими документами, що він досліджував і які доповнилися роботою сучасних істориків, зачинателем роду був козак Кондрат Шолуха/Шулуха (в документах велика варіативність цього прізвища/прізвиська) [14, с. 182], за бойові заслуги якого його синам Василю та Кирилу було надано статус дворян, хоча в записах вони якраз і фігурували найчастіше з другим онімом виду Кондратов/Кондратенко [14, с. 187]. Якраз в наступного покоління, у Якова Васильовича, він є дідом нашому герою, з'являється і закріплюється прізвище Шелухин [14, с. 187].

Дослідивши дане питання автор виконав усі поставлені задачі, що виявлялися у розгляді та аналізі біографічного матеріалу, опрацюванні, типологізації й систематизації псевдонімії С. Шелухина. Основний результат даної частини впливає із особливостей взаємодії генеалогічних знань і досліджень актора з боку його ідентичності й потреб суспільно-соціального характеру, власне доведення статусу дворянина.

Список джерел та літератури

1. Денезький [Шелухин С.П.]. *Складка: альманахъ*. Харківъ, 1893. Вып. 2. С. 7–9.
2. Просвітянинъ [Шелухин С.П.]. Одесская “Просвіта”. *Українській Вѣстникъ*. № 5.18-го Іюня 1906С. 312-317.
3. Шелухин С.П. Іван Бойко, племінник Т. Шевченка (Спомини). *Літературно-науковий вісник*. Львів, 1901. Т. 14, кн. 5. С. 113-116.
4. Шелухин С.П. *Немецкая колонизация*. Одесса: Типография акционерного Южно-Русского общества Печатного дела, 1914. 81 с.
5. Великодна Г.В. Праці Сергія Павловича Шелухіна (на матеріалі фондів НБ ОНУ). *Матеріали 79-звітної наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників (Одеса, 27-29 лист. 2024 р.)*. *Biblio-Колегіум*. Вип. 18. Одеса, 2024. URL: <https://minilib.onu.edu.ua/index.php/main/article/view/99/154> [16.05.2025]
6. Вінцковський Т.С., Музичко О.Є., Хмарський В.М. [та ін.]. *Чорноморська хвиля Української революції: провідники національного руху в Одесі у 1917-1920 рр.* Одеса: ТЕС, 2010. 584 с.
7. Дей О.І. *Словник українських псевдонімів та криптонімів (XVI - XX ст.)*. Київ: Наукова думка, 1969. 559 с.
8. Павликівська Н.М. Псевдонімія як антропонімна категорія. *Філологічний дискурс*. Хмельницький, 2019. Вип. 9. С. 214-221.
9. Павликівська Н.М. *Українська псевдонімія XX століття : дис. ... док. філол. наук : 10.02.01 / Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського*. Вінниця, 2010. 367 с.
10. Павликівська Н.М. *Характеристичні самоназви діячів української культури. Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах*. Київ, 2012. Вип. 24. С. 28–35.
11. Собков Ю.В. Псевдоніми як специфічні самоназви в антропонімній системі. *Науковий вісник Чернівецького університету : Германська філологія*. Чернівці, 2015. Вип. 740-741. С. 203–206.
12. Тулуб О.О. *Словник псевдонімів українських письменників : матеріали*.

Київ: Укр. акад. наук, 1928. 34 с.

13. Українські літературні альманахи і збірники XIX-початку XX ст. : бібліогр. покажч. / АН УРСР, Центр. наук. б-ка; уклад. І. З. Бойко, відп. ред. О. І. Дей. Київ: Наукова думка, 1967. 369 с.

14. Юшкова І. Документи особового архівного фонду Сергія Шелухина як об'єкт генеалогічного дослідження. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики*. Київ, 2006. Вип. 13, ч. 1. С. 178–192.